

Filip Golub: Moć, profit i prestiž – o američkom i kineskom imperijalizmu

Filip Golub (Philip Golub, 1964) je profesor političkih nauka i filozofije na Odeljenju za međunarodne odnose Američkog univerziteta u Parizu. Njegova proučavanja su usmerena ka pitanjima globalizacije, države i njene strukture, savremene međunarodne i imperijalne istorije. U svojim radovima bavi se i razmatranjem problema savremenog civilnog društva, diplomatije i međunarodnog prava i politike, s naglaskom na američka i azijska savremena ekonomsko-politička pitanja. Saradnik je i bivši gostujući urednik mesečnika *Le Monde diplomatique*.

Autor ste vrlo zanimljive, čak impresivne knjige pod naslovom Moć, profit i prestiž: istorija američke imperijalne ekspanzije, u kojoj predstavljate sintetičku „alternativnu“ istoriju Sjedinjenih Država. Možda najpoznatiju alternativnu istoriju Sjedinjenih Država, Narodnu istoriju Sjedinjenih Država (A People’s History of the United States) napisao je Howard Zin (Howard Zinn). Šta mislite o ovoj knjizi i njenom autoru? Čini nam se da su Vaše knjige komplementarne: Vaš fokus je više na makroperspektivi, a Zinov na mikroperspektivi. Kako vidite vezu između ove dve knjige?

PPP, kako ja volim da zovem knjigu, predstavlja istorijsko-sociološku studiju o materijalnim i ideološkim snagama uključenim u nastanak Sjedinjenih Država kao ključne države svetske kapitalističke ekonomije. U njoj situiram uspon SAD u širi kontekst industrijske revolucije i evrocentrične globalizacije, postulira-

jući tezu da je teritorijalna i ekonomska ekspanzija zemlje u XIX veku bila sastavni i dinamičan deo ovih širih sistemskih transformacija. U isto vreme, cilj mi je bio da pažljivo i oštro posmatram imperijalne kosmologije – skup pretpostavki o istorijskoj svrsi i kulturnoj i rasnoj hijerarhiji – koje su postale matrica elitnih vizija svetskog poretka. Identifikujući pravilnosti tokom vremena, pokazujem da je imperija postala habitus dominantnih društvenih grupa u SAD, baš kao i u Evropi, gde predstavlja prošlost koja nikada zaista nije prošla. Ovaj fokus na globalne logike moći razlikuje se od Zinovog rada, koji se prvenstveno bavi domaćim društvenim borbama i ima za cilj da dà glas ugroženima i progonjenima. Obe knjige se tiču moći, dominacije i nasilja i mogu se čitati kao deo šireg pokreta kritičkih društvenih studija koji je doživeo uzlet šezdesetih godina XX veka osporavajući dominantne evrocentrične istorijske i kulturne narative, i otvarajući nove vidike za kritičko istraživanje o mračnim stranama zapadne modernosti: imperiji, kolonijalnosti i problemima roda, rase i klase.

Da li biste mogli da opišete istorijsku dinamiku koja je omogućila Sjedinjenim Državama da, za samo vek i po, od bivše britanske kolonije izrastu u ekonomsku, vojnu i kulturnu velesilu koja prevazilazi Evropu i postaje hipersila, da citiram Ibera Vedrina (Hubert Védrine), ili možda najveća svetska sila u ljudskoj istoriji?

Uopšteno govoreći, možemo razlikovati početnu razvojnu fazu, koju pokreće uključivanje SAD u brzo rastući transatlantski ekonomski sistem, drugu fazu kontinentalne integracije i intenzivne industrijalizacije krajem XIX i početkom XX veka, i fazu globalnog uspona tokom i posle Drugog svetskog rata, kada su SAD istisnule zapadnu Evropu iz centra i sa vrha. U prvoj, ekonomski razvoj SAD i teritorijalno širenje na kontinentu sa ogromnim prirodnim resursima, bili su vođeni transnacionalnim vezama atlantskog sveta. Britanska ekonomska ekspanzija i američka ekspanzija bile su deo simbiotske dinamike razvoja strukturirane oko robovskog rada, međunarodnih robnih lanaca i transnacionalnih tokova kapitala. Već u drugom delu XVIII veka, kolonije kontinentalne

Amerike postale su vitalno središte u transnacionalnim vezama „atlantskog sveta“, u kojem je stalno rastuća britanska potražnja pretvarala SAD u vodećeg izvoznika kolonijalne robe iz Novog sveta (prvenstveno šećera, duvana i pamuka). Transatlantska trgovina neprestano je rasla kroz kolonijalno doba, sve do Rata za nezavisnost i uveliko je napredovala u prvoj polovini XIX veka. Udeo Sjedinjenih Država u ukupnom izvozu iz obeju Amerika porastao je sa 0,02% 1650. godine, preko 22,2% 1800. godine, do nešto više od 56% sredinom XIX veka.

Rast od prvih decenija XIX veka pa nadalje se najvećim delom može pripisati pamuku, koji je diktirao tempo industrijskih promena tokom Prve industrijske revolucije u Britaniji, dakle ropskom radu. Dok su plantaže u zapadnoj Indiji bile primarni britanski izvor šećera i sirovog pamuka sve do devedesetih godina XVIII veka, britanska tekstilna industrija – prva globalizovana industrija – „stekla je nov i praktično neograničen izvor u plantažama robova na jugu SAD“ (Erik Hobsbaum). Pre građanskog rata (1861–1865), SAD su proizvodile preko dve trećine svetske proizvodnje pamuka. Jug SAD, prema rečima Adama Rotmana (Adam Rothman), postao je „vodeća bordura dinamičnog, ekspanzivnog robovlasničkog režima koji je politički integrisan u Sjedinjene Države i čvrsto vezan za transatlantski sistem robne razmene“. Ovaj sistem ne samo da je južnjačkim veleposednicima doneo ogromno bogatstvo, već je i promovisao akumulaciju kapitala u severnim državama, koje su služile kao čvorišta međunarodne trgovine Sjedinjenih Država i bile centri sopstvene, domaće tekstilne industrije. Trgovci sa severa bili su posrednici u transatlantskoj trgovini, a američke firme su gradile značajan deo brodova koji su obavljali trgovinu. Finansiranje je dolazilo iz Britanije i severnih američkih finansijskih institucija: Njujork je izrastao u američku ekonomsku prestonicu zbog svoje uloge u finansiranju i strukturiranju transatlantske trgovine pamukom.

Druga faza nakon građanskog rata obuhvatala je uspostavljanje integrisanog kontinentalnog tržišta, čije je dinamičko jezgro bio industrijski sever, budući da su SAD završile svoju ekspanziju i

ustpostavile suverenitet od jedne do druge obale. Sever srednjeg zapada inkorporirao se u brzo razvijajuću industrijsku ekonomiju istoka zemlje, a ovom procesu pogodovao je stalan dotok kapitala, posebno iz Britanije koja je većinu svojih viškova uložila u SAD i doseljeničke kolonije (od kraja građanskog rata do 1900. godine, udeo investicija koje su priticale u Sjedinjene Države u proseku je iznosio 22% ukupnih britanskih ulaganja u svetu). Takođe, presudno su mu pogodovale transnacionalne migracije koje su odigrale odlučujuću ulogu u industrijalizaciji i urbanizaciji u drugoj polovini veka, stvarajući ogroman rezervoar jeftine radne snage u potrazi za platama za potrebe rastuće *post bellum* severoistočne i severozapadne industrijske ekonomije, koja je konstantno visokim carinama bila zaštićena od inostrane konkurencije. Od 1860. do 1920. godine, udeo imigranata u ukupnom stanovništvu iznosio je u proseku 13–14%, ali je obuhvatao znatno veći udeo u ukupnoj radnoj snazi (20% 1900. godine). Više od 33 miliona imigranata stiglo je u Sjedinjene Države između 1820. i 1924. godine. Bez njih bi, prema nekim procenama, danas bilo za trećinu manje stanovnika Sjedinjenih Država.

Evropa je stoga bila nesvesni saučesnik uspona SAD u XIX veku, a još više tokom dva opšta rata u prvoj polovini XX veka. U poslednjoj deceniji XIX veka, SAD su već postale vodeća svetska industrijska sila. Do 1914. godine, one su obuhvatale udeo od 23,5% svetske proizvodnje (Britanija 18,5%; Nemačka 13,5%, Francuska, 6%), koji je porastao na oko 39% neposredno pre Velike depresije (31% tokom ranih 1930-ih). Tokom i posle Velikog rata, Njujork je postao poznat kao međunarodni finansijski centar, a dolar je postajao sve važniji instrument međunarodnih plaćanja. Baš kao što su se SAD u XIX veku oslanjale na britanske finansije (važno je napomenuti da su SAD prikupljale sredstva za svoj osvajački rat protiv Meksika između 1846. i 1848. u Londonu), Britanija je postala zavisna od američkog kapitala da bi finansirala rat u Evropi.

Tokom Drugog svetskog rata, SAD su postale industrijska „svetska radionica“ i njen tehnološki lider: ekonomija je porasla za

skoro 50%, dok su kontinentalna Evropa i Istočna Azija bile devastirane. Godine 1945, SAD su obuhvatale skoro polovinu svetske proizvodnje i svetske trgovine i postale jedini svetski pove-rilac. Zemlja je stekla planetarni strateški domet i uspostavila hegemonističke (u gramšijevskom smislu) savezničke sisteme u Zapadnoj Evropi i Istočnoj Aziji koji su se pokazali istrajnima tokom, čak i nakon, Hladnog rata. Uprkos mnogo priča o opada-nju SAD tokom 1970-ih i 1980-ih, kolaps sovjetske države i ras-pad SSSR-a 1991. godine otkrili su strukturne asimetrije koje su dugo bile na strani Sjedinjenih Država. U deceniji i po nakon te „tihe kataklizme“, SAD su uživale u kratkom trenutku potpune globalne nadmoći. Danas je ponovno pojavljivanje Kine i njena rastuća uloga u kapitalističkoj svetskoj ekonomiji iz temelja promenila ovu konfiguraciju.

Često čujemo kako se krećemo ka multipolarnom svetu i kako više nećemo imati vodeću silu koja će ostatku sveta nametnuti disciplinska pravila igre. Pošto dovodite u pitanje pojam multipolarnosti, kako Vi gledate na to?

Dajem sve od sebe da izbegnem osiromašeni jezik i konceptualnu suvoću „geopolitike“ i nemam stpljenja za determinističko-realistički okvir međunarodnih odnosa koji svode svetsku politiku na neku vrstu slepe i vanvremenske njutnovske mehanike. Takođe sam duboko skeptičan prema formalizovanim modelima uspona i pada „velikih sila“ prema ciklusima i pretpostavljenim „zakonima“ istorijskog kretanja (Modelski [George Modelski], Kondratijev [Nikolai Kondratieff] itd.). U svojim analizama nastojim da razvijem genetičke uvide u promene koji su osetljivi na dijalektiku strukture, delanja i kontingencije.

Sistemsku promenu kojoj smo sada svedoci trebalo bi smestiti u dugu istorijsku perspektivu. Rani moderni svet karakterišu podudarne regionalne evolucije u kojima su delovi Otomanskog carstva, Južne Azije, Kine, Jugoistočne Azije i Evrope istovremeno bili uključeni u „marljive (*industrious*) revolucije“, sa širenjem komercijalnih kultura. U Evropi, kako elegantno pokazuje

Brodel (Fernand Braudel), pomorski gradovi-države smenjivali su se kao jezgra transkontinentalne trgovine, znanja, zanatstva, finansija i umetnosti. Ova čvorišta rane moderne globalizacije, okružena zaostalim kontinentalnim zaleđem, povezala su Evropu sa drugim čvorištima u Aziji i na Bliskom istoku kroz trgovinu koja se odvijala na velikim udaljenostima.

Industrijska revolucija i evrocentrična imperijalna globalizacija razbile su ovaj pluralni obrazac, dovodeći do izuzetne koncentracije bogatstva i moći na severnoatlantskom „Zapadu“, te do podele sveta na dominantna jezgra i kolonijalne periferije. Velika Britanija, epicentar industrijske revolucije, bila je vodeći, ali ne i jedini akter u ovom hijerarhijskom preuređivanju koje je stvorilo nove, dugotrajne strukture međunarodne nejednakosti. Neko vreme, Evropa je uspostavljala globalna pravila i režime, a „modernost“ je postala neraskidivo vezana za kolonijalnost. Sjedinjene Američke Države, kao što sam naznačio u svojim ranijim napomenama, bile su sastavni deo ovog opšteg trenda. Neteritorijalno carstvo koje je nastalo 1945. godine, zasnovano na strukturnoj moći zemlje kao gravitacionom centru kapitalističke političke ekonomije, reprodukovalo je neka od obeležja evropske ere (disciplinujuće „intervencije“ u postkolonijalnom svetu), ali ih je inoviralo legitimišući svoje određivanje pravila putem institucija (Svetska banka, MMF, NATO itd.) koje asimetrije moći stavljaju u drugi plan, čuvajući fikciju *de iure* jednakosti, ali zapravo kodifikuju hijerarhiju.

Ova duga era evroatlantske prevlasti bliži se kraju. Trenutni proces rebalansiranja Istoka i Zapada znači da su značajni, iako ne svi, delovi „periferije“ izašli ili izlaze izvan ograničenja koja su donedavno inhibirala međunarodnu uzlaznu mobilnost i ekonomsko-tehnološku konvergenciju sa najnaprednijim ekonomijama „Severa“. Ponovno pojavljivanje Istočne Azije označava početak nove sekvence u svetskoj politici u kojoj će se svet još jednom okretati oko pluralnih, ali međuzavisnih centara gravitacije.

Sistemska transformacija o kojoj govorite odvija se unutar samog kapitalističkog sistema. Kina je kapitalistička zemlja, čiji je kapitalizam brutalniji od onog u današnjoj Zapadnoj Evropi, ali njen razvoj opovrgava neoliberalnu tezu u smislu da je njen izuzetan rast uglavnom rezultat državne intervencije i planiranja. Šta činjenica da su Kina i Sjedinjene Države kapitalističke sile menja, u smislu njihovog rivalstva, u poređenju sa američko-sovjetskim rivalstvom?

Proučavaoci industrijske revolucije i uspona modernog kapitalizma dugo su se pitali zašto Kina, sa svojom bogatom ranom modernom istorijom naučno-tehničkih inovacija, nije napravila iskorak sa marljive na industrijsku revoluciju. Jedan uticajan, ali duboko pogrešan odgovor, bio je da je težina kulturnih faktora (konfučijanizam i njegovi institucionalni efekti) inhibirala razvoj i primenu sistematskog naučnog znanja, blokirajući proces racionalizacije koji je doveo do širenja modernog kapitalizma u severnoj Evropi i njegovih izdanaka u iseljeničkim kolonijama. „Zašto Zapad?“ i „Zašto ne Kina?“ postala su međusobno povezana pitanja u priči koja je upirala prstom na navodnu evropsku kulturnu posebnost. Veberova *protestantska etika* bila je najraniji i najsofisticiraniji izraz ove misli, iznedrivši kasnije teoretičare modernizacije (Parsons [Talcott Parsons], Ejzenštat [Shmuel Eisenstadt], Bela [Robert N. Bellah] i Rostov [Walt Rostow]...) i, u opadajućoj intelektualnoj putanji, njihove naslednike (Huntington [Samuel P. Huntington], Dejvid Lendis [David Landes], Nil Ferguson [Niall Ferguson] i sl.). Uprkos svom evrocentризму, Marks se pokazao pronicljivijim i dalekovidijim kada je tvrdio da će globalizacija kapitalizma izvući Aziju iz onoga što je on potcenjivački nazvao „idiotizmom seoskog života“, dovodeći do prelaska iz „seoskog sistema“ u industrijsku modernost i otuda, u njegovoj teoriji istorije, do socijalizma. Bio je u pravu u vezi sa prvom tačkom, ali ne i sa drugom: Kina je prešla iz maoizma u državni kapitalizam, sa posledicama koje su promenile svet.

Postepenom i poželjnom integracijom Kine u svetsku kapitalističku ekonomiju 1980-ih i 1990-ih pažljivo je upravljala država,

čija je politika u velikoj meri zasnovana na iskustvima razvijenih istočnoazijskih država (Japan, Južna Koreja, Tajvan, Singapur). Tokovi stranih ulaganja iz regionalnog kapitala, a onda i iz sveta, služili su za izgradnju endogenih proizvodnih kapaciteta i, što je još važnije, za davanje pristupa znanju i tehnologiji kineskim firmama i tehničarima. Kina je postala proizvodna platforma, u početku za izvozne proizvode niske vrednosti, a zatim za sofisticiranije proizvode sa većom dodatom vrednošću. Otvaranje i internacionalizaciju su sa oduševljenjem podržale transnacionalne firme u potrazi za komparativnim prednostima (jeftina, disciplinovana radna snaga) širom sveta u sklopu restrukturiranja kapitalizma. To su ohrabrile i Sjedinjene Države, koje su pretpostavile da će ekonomska liberalizacija, osim što će koristiti zapadnim kompanijama, dovesti do prilagođavanja Kine disciplinama zapadocentričnog svetskog poretka i postepeno promeniti njen unutrašnji politički poredak. To se, naravno, nije dogodilo: autoritarizam je išao ruku pod ruku sa kapitalističkom transformacijom, obesmišljavajući upornu liberalnu pretpostavku da su demokratija i kapitalizam bili i ostali sinonimi.

Nasuprot tome, SSSR se isključio iz kapitalističke svetske ekonomije i bio je čvrsto držan podalje od nje putem zapadne politike odvratanja. To je, do kasnih 1970-ih, dovelo do naglog ekonomskog pada sovjetske ekonomije koja je postala neukrotiva i na kraju dovela do kolapsa države. Perestrojka i Glasnost su došli prekasno. Kina je izabrala put domaće ekonomske liberalizacije i međunarodne integracije kako bi spasila partijsko-državni sistem, koji je držao čvrstu represivnu kontrolu nad politikom (Tjenanmen). Uprkos zavisnosti od stranog tržišta i tehnologije i zabrinutosti zbog industrijalizacije „bez tehnologije“, NR Kina je uspela da napreduje u globalnom lancu vrednosti (o tome detaljno govorim u *Ponovnom usponu Istočne Azije*). Od poslednjih godina XX veka, Kina je postala „aktivna jedinica“ svetskog kapitalističkog sistema „čiji program nije jednostavno prilagođen svom okruženju, već koji okruženje prilagođava svom programu“ (da pozajmimo koncept koji Fransoa Peru [François Perroux] koristi u drugom kontekstu. Multisektor-

ske industrijske politike od 2000. godine, strateška ulaganja u istraživanje i razvoj i kontinuirano veliki priliv kapitala u sektore srednje i visoke tehnologije, učinili su zemlju velikom tehnološkom silom, s nekim ključnim sektorima na ili blizu tehnološke granice. To ima strateške implikacije, u vidu značajnog i trajnog povećanja i unapređenja kineskih oružanih snaga.

Za SAD, kao i mnoge zemlje u Aziji koje sada žive u kineskoj senci, Kina je postala prebogata, premoćna, prebrza. Kina, sa svoje strane, vidi SAD, koje su od 1945. dominirale regionalnom političkom ekonomijom, kao potencijalnu pretnju. Uprkos dubokim ekonomskim međuzavisnostima, strateške tenzije su se pooštavale zbog rastućih kineskih težnji prema Tajvanu, Hong Kongu i Južnom Kineskom moru, njenog postupanja tokom pandemije koronavirusa i dramatične unutrašnje represije nad Ujgurima. SAD preduzimaju mere kako bi onemogućile i ograničile kineski pristup esencijalnim tehnologijama i blokirale kineska ulaganja. Dakle, rizik od potresa raste, utoliko više što nacionalistički krugovi u SAD u Kini vide aktuelnu konkurentnost u suprotnim kulturnim pojmovima. Kineski naučnici bliski režimu oživeli su neo-veberovsku kulturnu paradigmu i okrenuli je naglavačke, tvrdeći da je kineska modernizacija ukorenjena u etici konfučijanizma (koju je Mao [毛澤東] nazvao „feudalno smeće“), suprotstavljajući zapadnoj „dekadenciji“ „azijske vrednosti“ (za koje se tvrdi da obuhvataju prihvatanje društvene hijerarhije, autoriteta odozgo prema dole i štedljivost). S druge strane Pacifika, Hantingtonova performativna ideja o „sukobu civilizacija“ nikada nije daleko od površine. Kulturna esencijalizacija vrlo je zapaljiva stvar...

Poslednja misao na ovu temu: sa stanovišta globalne pravde, ponovno uspostavljanje ravnoteže je dobro, jer ispravlja istorijski izgrađene nejednakosti. To odgovara istorijskim ciljevima generacija antikolonijalnih vođa i kritičkih mislilaca koji su zahtevali *de iure* i *de facto* jednakost u pravednijem svetskom sistemu. Ipak, za razliku od glasova zagledanih u budućnost koji su nastojali da iznađu „treći put“ između kapitalizma i komunizma, i da nezavisnost usklade sa društvenim napretkom, akteri trenutne promene pre-

tenduju na centralno takmičarsko mesto u svetskom kapitalističkom sistemu koji su njihovi prethodnici pokušavali da reformišu ili uklone. Uspeh takvih nastojanja, posebno u Kini, potpuno je potisnuo šire emancipatorske ili univerzalističke dimenzije duge borbe za nezavisnost, jednakost i socijalnu pravdu. Odsustvo mašte sadašnjih zapadnih lidera ogleda se u siromaštvu filozofije njihovih postkolonijalnih južnih i istočnih kolega, kojima – uz vrlo male izuzetke – nedostaje pozitivna ideja koju je Arturo Eskobar (Arturo Escobar) nazvao „alternativnim uređenjem stvarnog“.

Prema Vašem mišljenju, kolika je verovatnoća da će trenutna pandemija promeniti ravnotežu snaga između globalnih sila? Hoćemo li imati geopolitičke pobednike i gubitnike ove krize na njenom kraju?

Pandemija je iznela na videlo duboko problematičan karakter globalnog režima slobodne trgovine i ulaganja, na dva načina. Prvo, otkrila je rizike ranjivosti izazvane akutnom zavisnošću od Kine u pogledu medicinske opreme i lekova, kao i od drugih zemalja, poput Indije, u pogledu proizvodnje vakcina. Ove zavisnosti proističu iz višedecenijskog globalnog preusmeravanja proizvodnje koje vrše transnacionalne farmaceutske kompanije (*big farma*). Drugo, pokazala je etičku skandaloznost međunarodnog režima vlasničkih prava (TRIPS), koji sprovode SAD i EU, a koji upravlja proizvodnjom i distribucijom dobara neophodnih za javno zdravlje. Teško je pronaći dovoljno jake reči kojima bi se opisala odluka SAD i EU početkom marta 2021. godine da blokiraju zahtev 80 zemalja u razvoju za ukidanje patentnih prava globalnih kompanija na proizvodnju vakcine protiv koronavirusa za siromašnije zemlje. Suštinska pitanja su, dakle, kako smanjiti ranjivosti i stvoriti pravičan globalni režim koji se oslanja na ideju da je zdravlje globalno javno dobro.

Da li biste sebe nazvali angažovanim intelektualcem? Ili je to pleonazam? Na isti način kao što je javni intelektualac pleonazam, jer – zar ne bi intelektualac nužno morao morao biti javno angažovan?

Smatram sebe kritičkim teoretičarem društva, u smislu koji je tom pojmu prvobitno dala Frankfurtska škola ili srodne perspektive koje teže rigoroznoj proizvodnji znanja koja unapređuju ono što je Horkhajmer nazvao „emancipacijom“, ili širenjem granica individualnog i kolektivnog samoopredeljenja da se „zadovolje potrebe i moći ljudskih bića“. Drugi način da se ovo kaže bilo bi – da je kritička društvena teorija usmerena na otkrivanje polja sila, strukturnih uslova i mehanizama koji generišu različite oblike materijalne i simboličke dominacije, asimetrije moći unutar i između društava koja sprečavaju slobodu, i na mobilisanje ovih otkrića u emancipatorske svrhe. Ovo normativno moralno-filozofsko i političko-filozofsko opredeljenje leži u pozadini, ali nikada ne izostaje iz rigoroznog istraživanja koje samo po sebi ima kritičku funkciju time što iznosi na svetlost dana logike društvenog bića i društvenog delovanja kojima nije moguće pristupiti jednostavnom intuicijom ili neposrednom percepcijom, jer su one pohranjene u strukturama, u „nesvesnom“ društvenog poretka.

Ovo intelektualno pozicioniranje polazi od pretpostavke da naši sudovi i tumačenja menjaju činjenice na kojima se zasnivaju i koje „ulaze u istinsko uspostavljanje ili proizvodnju“ društvenog sveta. Ono se može smatrati oblikom „angažovanja“, iako ne sartrovskog tipa, koje otvara puteve za otpor i potencijalne promene. To implicira izbor objekata za istraživanje i nastavnih predmeta koji se dotiču problema dominacije. U mom slučaju: nasleđa imperija, materijalnih i simboličkih lica moći i, naravno, društveno-ekonomskih nejednakosti. Taj izbor sadrži normativno opredeljenje ka većoj jednakosti, društvenoj pravdi, samoopredeljenju i opštem dobru – opredeljenje koje se iznosi na javnu scenu.

Kao što sam drugde pominjao, direktno angažovanje pokreće pitanja različita od epistemoloških i metodoloških problema društvenog istraživanja, ali naučnik je nužno i građanin koji ne može izbeći pitanje moralnog izbora, budući da je neizbežno zahvaćen istorijskim tokovima, borbama i etičkim dilemama sadašnjosti. Pošto dolazim iz porodice slikara, vidim analogije

između naučnika i umetnika. Pero, poput četkice, može stvoriti nova značenja ili senzibilitete koji čitaoci i slušaoci prisvajaju i reinterpetiraju i koji im pružaju „razloge da delaju“ (da pozajmim naziv čuvene zbirke knjiga koju je osnovao Pjer Burdije).

Na kraju, bili ste aktivni u mnogim inicijativama koje se bore za demokratiju i slobodu. Na primer, sa Pjerom Burdijeom ste 1999. godine potpisali peticiju protiv bombardovanja Beograda. Najnovija inicijativa je bila za srpski Institut za filozofiju i društvenu teoriju kada ste se pridružili međunarodnom pozivu za podršku koji je doneo neke pozitivne rezultate. Verujete li da intelektualci mogu da naprave razliku i, ako da, kakva bi to razlika bila?

Moji javni angažmani ove vrste nisu bili ograničeni samo na Srbiju, iako sam, usitinu, ponosan što sam doprineo odbrani IFDT-a! Da li intelektualci mogu da naprave razliku? U ovom slučaju da, budući da je peticija koja je okupila veliki broj mislilaca pozitivno uticala na rezultat. Zola je napravio razliku, zbog moralne snage i nadmoći svog „*J'accuse*“. U drugim slučajevima, poput ratova i sukoba velikih razmera, razlika je daleko manja ili je uopšte nema. Jedan prost primer: mnogi od nas su se, sa različitih polazišta i perspektiva, protivili invaziji na Irak 2003. godine, bez ikakvog efekta. Dakle, to veoma zavisi od konteksta, od istorijskih okolnosti koje okružuju ovu vrstu direktnog angažovanja. Iako posmatram ove intelektualne intervencije kao neku vrstu moralne obaveze, mislim da intelektualci na temeljniji način oblikuju društvo i istoriju kada nastaju nove konstelacije ideja koje generišu nova shvatanja o tome šta jeste i šta bi trebalo da bude, nove normativne granice koje se zatim dalje šire u društvu.

Razgovor vodili Zona Zarić i Ivica Mladenović

Preveo Aleksandar Pavlović